

KS. BOGUSŁAW MIGUT

LITURGIA MIĘDZY TEOLOGIĄ A POLITYKĄ

Podstawową rzeczą dla jasnego ujęcia tego problemu jest sprecyzowanie wieloznacznych pojęć występujących w tak sformułowanym temacie: „liturgia”, „teologia”, „polityka”. W tym celu należy sięgnąć do wokółsoborowego i soborowego nauczania Kościoła.

1. WYJAŚNIENIE POJĘĆ

1.1. HERMENEUTYKA CIĄGŁOŚCI POJĘCIA „LITURGIA”

Obecne rozumienie liturgii warto zobaczyć, śledząc nauczanie trzech następujących po sobie dokumentów Kościoła, czyli: encykliki Piusa XII *Mediator Dei*, Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* II Soboru Watykańskiego oraz *Katechizmu Kościoła katolickiego*. W ujęciu encykliki *Mediator Dei* liturgia to działanie Chrystusa, przyłączającego braci w kulcie Ojca. Chrystus Kapłan jest centrum liturgii. On też jest Podmiotem i Obiektem kultu zgromadzenia Kościoła. Konstytucja o liturgii daje perspektywę historiozbowczą liturgii. *Katechizm Kościoła katolickiego* ukazuje jej perspektywę wewnątrztrynitarną i kosmiczną.

Zbawienie, dane od Boga definitywnie w Chrystusie i przez Chrystusa, przechodzi teraz efektywnie za pośrednictwem liturgii do życia wiernych. Sakramentalność liturgii przechowuje i przekazuje Boże zbawienie konkretnym osobom i całej społeczności ludzkiej. Zadaniem liturgii jest bowiem stopniowe dopełnianie w poszczególnych osobach i całej ludzkości pełnego obrazu Chrystusa, a przez to oddawanie czci Bogu. Istotnym rysem tego

Ks. dr hab. BOGUSŁAW MIGUT, prof. KUL – kierownik Katedry Duchowości Liturgicznej, Dyrektor Instytutu Liturgiki i Homiletyki na Wydziale Teologii KUL; adres do korespondencji e-mail: bmigut@kul.pl

obrazu jest posłuszeństwo i pełne miłości oddanie się Ojcu Niebieskiemu. W ten sposób liturgia oznacza nie tylko samą celebrację, ale rozciąga się na całe życie chrześcijańskie jako kult Boga przez Chrystusa w Duchu Świętym.

Sama celebracja liturgiczna, poza przemianą człowieka na wzór Chrystusa, jest modlitwą Kościoła i z Kościołem za cały świat, w tym także za rządzących państwami. Celebracja zawiera też liczne elementy kształtujące sposób postrzegania świata z perspektywy Bożej, czyli eschatologicznej (Królestwo Boże)

1.2. POJĘCIE „TEOLOGIA”

Za reprezentatywną dla współczesnej nauki definicję teologii można uznać tę, która znajduje się w *Leksykonie teologii fundamentalnej*. „Teologia [...] jest nauką o Bogu i o relacjach między Bogiem, człowiekiem a światem; także zespół nauk wyjaśnianych treści wiary religijnej (w tym dogmatów); głównie jej źródłem jest wiara w Objawienie Boże”¹. Istotnym dopowiedzeniem jest to, że tak pojmowana teologia „daje pierwszeństwo mówiącemu Bogu”. Należy mówić o „teologii posłusznej Bogu dla dobra człowieka”.

Określając pojęcie teologii w kontekście liturgii, należy stwierdzić, że liturgia jest wpisana w całość działania Boga w historii. Działanie zaś Boga jest Jego Objawieniem, a jego przekazem w Kościele jest doktryna Kościoła i liturgia. Można by dodać trzeci nośnik Tradycji – życie chrześcijańskie w perspektywie Objawienia Bożego głoszonego w Kościele i celebrowanego w liturgii Kościoła. Liturgia jest szczególnym, a zarazem ogólnodostępnym dla chrześcijan miejscem objawiania się Boga dla zbawienia człowieka. Żadna teologia, wierna temu Objawieniu, nie może pomijać liturgii. Nie chodzi tu tylko o refleksję teologiczną nad liturgią ani też o pojmowanie jej jako źródła teologii (*fons*), ale przede wszystkim o rozumienie jej jako miejsca, w którym żyje teologia (*locus theologicus*).

Liturgia żyje w Kościele jako czyn Boga, zbawczy czyn Chrystusa, choć nieoderwany od słowa. Liturgia jest istotnym źródłem i odniesieniem teologii tak w jej wymiarze naukowym, jak i życiowym. Zagadnienie wiary i Objawienia łączą się z liturgią. Objawienie jest bowiem kontynuowane

¹ L. Balter. *Teologia*. W: *Leksykon teologii fundamentalnej*. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, I.S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin–Kraków: Wydawnictwo „M” 2002 [dalej skrót: LTF] s. 1228.

w liturgii przez aktualizację jego pełni, jaka miała miejsce w Jezusie Chrystusie. W odniesieniu do wiary liturgia jest jej najgłębszym wyrazem. Wiara osobista zostaje w liturgii zanurza w Tradycji i w wierze Kościoła.

Teologia to przede wszystkim posłuszeństwo człowieka wobec mówiącego Boga w odniesieniu do siebie samego i do otaczającego świata. Teologia to także widzenie świata i siebie w Bożej perspektywie. Teologia to w końcu próba wyrażenia prawdy o świecie, człowieku i Bogu językiem ludzkich pojęć.

1.3. POJĘCIE „POLITYKA”

Katolicka nauka społeczna rozróżnia dwa sposoby pojmowania polityki. W pierwszym znaczeniu polityka jest roztropną troską o dobro wspólne. W drugim znaczeniu polityka jest walką o zdobycie władzy politycznej lub o jej utrzymanie². Kiedy mówimy o zaangażowaniu Kościoła w politykę, mamy na myśli głównie pierwszy sposób pojmowania polityki, czyli służbę na rzecz dobra wspólnego. Przez dobro wspólne Kościół zaś rozumie „sumę tych warunków życia społecznego, dzięki którym jednostki, rodziny i zrzeszenia mogą pełniej i łatwiej osiągnąć swoją własną doskonałość” (KDK 74). „Własna doskonałość” jest równoznaczna z „doskonałością”, można powiedzieć „celowością”, daną i zadaną przez Stwórcę. Polityka jest więc służbą człowieka i społeczności ludzkiej na rzecz, zadanej przez Boga, celowości poszczególnych ludzi w relacji do całej społeczności ludzkiej oraz celowości poszczególnych grup społecznych oraz całej ludzkości. Troska o dobro wspólne nie może jednak wykluczać wpływu na władzę polityczną, czyli zdobycia i posiadania jej.

Podobnego opisu dwóch pojęć polityki dokonuje Kongregacja Wychowania Katolickiego we *Wskazaniach dotyczących studiów i nauczania doktryny społecznej Kościoła w ramach formacji kapłańskiej* z 30 grudnia 1988 r. Posługuje się ona kwantyfikatorami „szersze” i „węższe” pojęcie polityki. Całe posoborowe nauczanie Kościoła zawiera zbliżone do powyższego pojmowanie polityki. Polityka w szerszym znaczeniu odnosi się do wszystkiego, „co wiąże się z godnością i podstawowymi prawami człowieka, dobrem wspólnym, sprawiedliwością społeczną” (*Wskazania* nr 63). W węższym natomiast znaczeniu „zaangażowanie polityczne” pojmuje się jako „podejmowanie konkretnych decyzji, formułowanie programów, prowadzenie kam-

² Por. Jan Paweł II. Encyklika *Laborem exercens* nr 20.

panii, działania w organach przedstawicielskich, sprawowania władzy” (tamże). W pierwszym z powyższych znaczeń w politykę zaangażowani są wszyscy obywatele, w drugim jest ona domeną pewnej wybranej i niewielkiej grupy osób, zaangażowanych w tę dziedzinę. Przedstawione powyżej rozumienia pojęcia „polityka” wzajemnie się uzupełniają i winny zachowywać ścisły związek między sobą.

Jan Paweł II w nauczaniu społecznym na temat polityki podkreśla jej ogólnohumanistyczny wymiar oraz chrześcijański sens w trzech podstawowych relacjach. Pierwsza relacja to odniesienie do prawa objawionego przez Boga. W tym sensie polityka jest wyrazem służby prawdzie. Służba prawdzie jest w swej najgłębszej istocie realizacją Bożego powołania ukierunkowanego ku dobru każdego człowieka, które jest charakterystyczną cechą całej posługi Kościoła. Druga istotna relacja dla polityki to jej odniesienie do podmiotu całego życia społecznego, jakim jest człowiek. Jan Paweł II podkreśla, że cała działalność polityczna w ostatecznej analizie jest „z człowieka”, „poprzez człowieka” i „dla człowieka”. Polityka jest służbą człowiekowi, którego dobro zostało poznane w świetle prawdy o nim w relacji do Boga i drugiego człowieka. Trzecia relacja, w jakiej powinna być ujmowana polityka, jest jej odniesienie do zasady dobra wspólnego, stanowiącej istotny element głoszonej przez Kościół wizji życia społecznego. Tam bowiem, gdzie się ważą sprawy dobra wspólnego, objawia się dobro każdego człowieka³.

1.4. INTERPRETACJA TEMATU

W konsekwencji oznacza to, że teologia liturgiczna w swej refleksji nie może koncentrować się na samej celebracji liturgicznej, lecz postrzegać ją w odniesieniu do wzajemnych relacji Stwórcy i stworzenia, Boga i człowieka, Boga i poszczególnych społeczności ludzkich oraz Boga i całej ludzkości. Teologia liturgiczna winna uwzględniać liturgię w sensie kosmicznym, skupiającą się jednak w konkretnej celebracji liturgicznej.

W tym znaczeniu sformułowanie „liturgia między teologią a polityką” rozumie się jako pośredniczącą rolę liturgii między Bogiem, Jego Objawieniem a życiem człowieka, społeczności ludzkich (np. naród) i całej ludzkości. Celebacja liturgiczna jest miejscem sakramentalnego kształtowania i formowania człowieka/ludzi, a przez to szerszej społeczności ludzkiej i ota-

³ Por. P. Nitecki. *Polityka*. W: *Encyklopedia nauczania Jana Pawła II*. Red. A. Zwoliński. Radom: PWE 2003 s. 372-373.

czającego świata. Jest ona miejscem otwartości na świat, modlitwy za świat i miejscem przemiany świata na drodze przemiany serca człowieka.

2. LITURGIA KOSMICZNA DZIAŁANIEM BOGA DLA DOBRA CZŁOWIEKA

Apostoł Paweł, koncentrując się na zagadnieniu pośrednictwa między człowiekiem a Bogiem, stworzył rozbudowaną naukę o zbawieniu – odkupieniu – nowym stworzeniu człowieka. Autorem tego wydarzenia jest osoba Jezusa Chrystusa, Boga i Człowieka. Kluczowym wydarzeniem dziejów jest Jego krzyż. Ofiara Jego życia – ofiara krzyża jest zaś konieczną zasadą dziejów, z której należy wyciągać ważne wnioski dla życia jednostek i społeczeństw. Za najważniejsze dzieło św. Pawła w tym względzie uznać należy List do Rzymian, w którym ukazana jest nauka o życiu chrześcijan w świecie, o ich stosunku do świata w perspektywie eschatologicznej oraz o źródłach indywidualnej i społecznej mocy chrześcijan w świecie. Dla ukazania zasad życia chrześcijan w świecie, eschatologicznej perspektywy ich życia oraz źródeł ich wewnętrznej mocy Paweł eksponuje trzy charakterystyczne elementy: transcendencja (Bóg i Jego Królestwo), chrystologia wraz z eklezjologią oraz Boży plan zbawienia⁴. Elementy te łączą się ściśle z Pawłowym ujmowaniem liturgii jako uprzedzającego działania Boga w wymiarze kosmicznym i uniwersalnym.

2.1. LITURGIA KOSMICZNA A TRANSCENDENCJA I UDZIELNIE SIĘ BOGA I JEGO KRÓLESTWA

Królestwo Boże ma wymiar eschatologiczny i wyrasta z transcendencji Boga, ale zarazem z Jego miłości do świata. Najpierw zstąpiło ono w harmonii dzieła stworzenia. Teraz zstąpiło ono od Boga w Jezusie Chrystusie i jest wyrazem miłości Boga. Tylko wcielenie Syna Bożego pozwala człowiekowi – w takiej mierze, w jakiej stał się on uczestnikiem natury Chrystusa – odzyskać pierwotny obraz Boży (por. Rz 8, 1-4) i dostąpić usprawiedliwienia (por. Rz 3, 26). Królestwo Boże jest alternatywą dla rządów cezara, czymś, co je przekroczy i zastąpi (eschatologia). Ludzkość i świat są naznaczone grzechem, podobnie jak wszystkie doczesne królestwa ludzkie.

⁴ Por. M. Scattola. *Teologia polityczna*. Warszawa: IW PAX 2011 s.41.

Widoczna tu idea transcendencji dzieli świat na dwa królestwa: królestwo wieczne, czyli Królestwo Chrystusa i osób z nim zjednoczonych, i królestwo doczesne, związane z przemijaniem i z grzechem. Jedynym ratunkiem dla królestwa „z tego świata” jest przyjęcie Królestwa Bożego⁵.

U św. Pawła łatwo doszukać się w tym kontekście idei liturgii kosmicznej, obecnej też w *Katechizmie Kościoła katolickiego* za sprawą obecnego papieża Benedykta XVI, który zaprosił do zredagowania części *Katechizmu* poświęconej liturgii, francuskiego dominikanina Jeana Corbona⁶. *Katechizm* przywołuje najpierw pojęcie „ekonomii sakramentalnej” (KKK 1076), aby następnie przywołać pojęcie „błogosławieństwa” (KKK 1077). Liturgia kosmiczna wpisana jest w ideę „błogosławieństwa” (KKK 1076). „Błogosławienie jest czynnością Boską, która daje życie i której źródłem jest Ojciec. Jego błogosławieństwo jest równocześnie Słowem i darem (*benedictio – eulogia*)” (KKK 1078). W odniesieniu do człowieka pojęcie „błogosławieństwo” oznacza adorację i oddanie się Stwórcy (por. KKK 1078).

Liturgia kosmiczna zaczyna się już w wewnętrznym życiu Trójcy Świętej, w miłości, polegającej na udzielaniu się sobie nawzajem poszczególnych Osób Boskich. Dopiero drugim etapem liturgii jest udzielanie się Boga na zewnątrz – kiedy Bóg stwarza świat i udziela swoje życia światu. Bóg udziela się na zewnątrz, ale wobec świata zachowuje swą transcendencję, a świat posiada swą autonomię. Człowiek jako stworzenie rozumne jest wezwany przez Boga do przyjmowania Jego miłości i do odpowiedzi miłością w imieniu całego stworzenia. Grzech człowieka oddala świat od Boga, a człowiek staje się konkurentem Boga. Świat jako królestwo grzechu potrzebuje ponownie Bożej interwencji, nowego błogosławieństwa, nowej liturgii.

Jezus Chrystus zapoczątkowuje ponowne królowanie Boga na ziemi. Dopiero w Jego życiu i posłuszeństwie ludzkość i świat są zdolne odpowiedzieć Bogu na Jego błogosławieństwo. Jezus Chrystus rozpoczyna oddolny kierunek liturgii, od człowieka do Boga. Królestwo Boże, zstępujące w Jezusie Chrystusie, jest liturgią – błogosławieństwem, które uzdolnia świat stworzony do liturgii – błogosławieństwa, które wyraża się przede wszystkim w posłuszeństwie Bogu. Zstąpienie Królestwa Bożego w Chrystusie uzdolnia ludzi do posłuszeństwa i stania się uczestnikami tego Królestwa, ale nie

⁵ Por. tamże.

⁶ Por. K. Porosło. *Trynitarna koncepcja liturgii Jeana Corbon w świetle współczesnej teologii liturgii i jej wpływ na Katechizm Kościoła Katolickiego z 1992 roku*. Kraków: Mps w Bibliotece Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II 2013.

czyni ich jego uczestnikami bez ich woli. Dlatego nadal istnieją na świecie dwa królestwa, Królestwo Boże i „królestwo ludzkie – z tego świata”, które zostanie ostatecznie przewyciężone w czasach ostatecznych, gdy Bóg stanie się wszystkim we wszystkich (por. 1 Kor 15, 28).

2.2. LITURGIA KOSMICZNA A CHRYSZTUS I KOŚCIÓŁ

Królestwo Boże trwa przez Kościół i w Kościele. Kościół jest też znakiem przyjęcia i panowania Królestwa Bożego. Aby zrozumieć tę prawdę eklezyjologiczną, trzeba odkryć centralne miejsce w dziejach Jezusa Chrystusa, który jest prawdziwym Synem Bożym i któremu cześć oddaje cały świat stworzony, widzialny i niewidzialny (por. Flp 2, 5-11). Jezus jako Pośrednik umożliwia przemianę idącą od ciała do ducha, ponieważ stał się człowiekiem i doświadczył męki krzyża. Samą śmierć Jezusa Paweł ukazuje na sposób kultyczny jako uwielbienie Ojca i uświęcenie braci. Paweł stwierdza, że Bóg ustanowił Jezusa „narzędziem prześlągania przez wiarę mocą Jego krwi” (Rz 3, 25). Mówiąc o „narzędziu prześlągania”, św. Paweł nawiązuje do tak zwanego propicjatorium w pierwszej świątyni jerozolimskiej, które było metalowym przykryciem arki przymierza i służyło jako miejsce spotkania Boga i człowieka, miejsce Jego tajemniczej obecności w świecie ludzi. Miejsce to (propicjatorium) w dniu wielkiego Święta Pojednania (Jom Kippur) skrapiano krwią zwierząt ofiarnych, która symbolicznie umożliwiała grzechom z minionego roku zetknąć się z Bogiem i w ten sposób grzechy ciśnięte w przepaść dobroci Bożej zostawały niejako wchłonięte przez moc Boga, przewyciężone i wybaczone. Życie rozpoczynało się od nowa. Obrzęd ten był wyrazem pragnienia, aby wszystkie grzechy ludzkie rzucić w otchłań Bożego miłosierdzia i pozbyć się ich w ten sposób. Ale, jak stwierdza Ratzinger, za pomocą krwi zwierząt nie dokona się tego procesu. Dlatego niezbędny był bardziej rzeczywisty kontakt grzechu człowieka i miłości Bożej. Nastąpiło to na krzyżu Chrystusa, Syna prawdziwego Boga, który stał się prawdziwym człowiekiem i wziął na siebie wszystkie nasze winy. Jezus Chrystus jest miejscem spotkania ludzkiej nędzy i Boskiego miłosierdzia. W Jego kochającym sercu „rozpuszcza się” grzech świata i dokonuje się odnowa życia⁷.

⁷ Por. J. Ratzinger. *Eucharystia i misja*. W: *Kościół pielgrzymująca wspólnota wiary*. Red. S.O. Horn, V. Pfnür. Kraków: Wydawnictwo „M” 2005 s. 84-87; Benedykt XVI. *Katechezy o św. Pawle*. Kraków: ESPE 2009 s. 152-153.

Dlatego tylko i wyłącznie ofiara Jezusa może usprawiedliwić człowieka i ustanowić wspólnotę wiernych, która trwa o tyle, o ile uznaje, przyjmuje i uczestniczy w ofierze Chrystusa (por. Rz 3, 26). Miarą tej ofiary nie jest wielkość cierpienie Jezusa na krzyżu, ale Jego całkowite i pełne miłości posłuszeństwo Ojcu dla naszego zbawienia. Jak Jezus jest pośrednikiem między Bogiem a ludźmi, gdyż w miłości i posłuszeństwie umarł na krzyżu, tak Kościół Boży gromadzi się wokół Chrystusa tylko za pośrednictwem krzyża w postawie posłuszeństwa. Ofiara krzyżowa jest centralnym wydarzeniem liturgii kosmicznej, a Jezus Chrystus Pierwszym Liturgiem tej liturgii. Jego zaś miłość i posłuszeństwo wyrażone w ofierze krzyżowej są głównym aktem kultu liturgii kosmicznej. Ofiara krzyżowa jest tym samym fundamentem chrystologii, a ta z kolei rodzi eklezjologię, w której wspólnota wierzących jest powiernikiem i pośrednikiem zbawienia⁸.

Śmierć krzyżowa jako główne wydarzenie liturgii kosmicznej jest szczególnie uobecniane w celebracji liturgicznej, a zwłaszcza w celebracji Eucharystii w czasie Kościoła. Kościół pochodzi z chrystologii eucharystycznej. Jest on wspólnotą wiernych, rodzącą się z krzyża Chrystusa i gromadzącą się wokół krzyża. Eklezjologia eucharystyczna zasadza się na prawdzie, że Kościół jest ciałem mistycznym Chrystusa, zjednoczonym przez Jego ciało rzeczywiste, które przez swoją śmierć połączyło to, co boskie, z tym, co ludzkie. Ofiara Chrystusa, będąc głównym aktem kultu i uświęcenia w liturgii kosmicznej, stanowi istotny środek komunikacji między sferą boską a ludzką i prowadzi do powstania Kościoła, opartego na pośrednictwie sakramentalnym. W tym sensie Eucharystia to obietnica Królestwa Bożego, która spełni się w paruzji, ale też jego antycypacja, a więc częściowe urzeczywistnienie tego Królestwa już teraz na ziemi⁹. W Kościele i w Eucharystii liturgia kosmiczna nabiera kształtu konkretnej służby na rzecz dobra poszczególnych ludzi i ludzkich społeczności, na rzecz dobra wspólnego i dobra poszczególnych osób w ramach społeczności ogólnoludzkiej. W tym sensie liturgia kosmiczna staje się swoistym wzorcem dla polityki jako troski o dobro wspólne.

Jezus Chrystus jako Liturg liturgii kosmicznej przez swe posłuszeństwo wyrażone w ofierze krzyża, uobecniane w Kościele w każdej celebracji Eucharystii, wzywa ludzi do uczestnictwa w Jego liturgii poprzez posłuszeństwo woli Ojca Niebieskiego. Apostoł Paweł wzywa Rzymian, ażeby

⁸ Por. Scattola. *Teologia polityczna* s.42.

⁹ Por. tamże s. 43.

swoje ciała, to jest siebie samych, „dali na ofiarę żywą, świętą, Bogu miłą, jako wyraz waszej rozumnej służby Bożej” (Rz 12, 1). Przy tym pojęcie „rozumnej służby Bożej” tłumaczy kard. Ratzinger, sięgając do źródłosłowa greckiego (*λογικὴ λατρεία* [*logike latreia*]) jako zgodna z *Logosem* służba Boża. W mistyce greckiej pierwszego wieku po Chrystusie interpretowano to tak, że sam Boski Logos modli się w człowieku, wprowadzając go w ten sposób w swoje własne Bóstwo. Służba Boża ma być na wzór Logosu-Chrystusa i Jego mocą. Chrześcijanin ma żyć pragnieniem, aby Logos-Chrystus, który jest prawdziwą ofiarą, włączył nas w swoją ofiarę, uczynił nas na kształt Logosu, żeby nas upodobnił do Słowa i tym sposobem uczynił nas rzeczywiście „rozumnymi”, tak żeby Jego ofiara stała się naszą ofiarą i jako nasza została przyjęta i policzona przez Boga¹⁰. Ludzie stają się w ten sposób liturgami na wzór Chrystusa i w Chrystusie, czyli „politykami” w najgłębszym znaczeniu tego pojęcia, gdyż przez posłuszeństwo Bogu najlepiej służą nie tylko ich dobru indywidualnemu, ale też dobru wspólnemu.

Więź liturgii kosmicznej z posługiwaniem na rzecz społeczności ludzkiej ukazuje Paweł, gdy stwierdza: „jestem z urzędu sługą (*λειτουργός* [*leitourgós*]) Chrystusa Jezusa wobec pogan, sprawującym świętą czynność głoszenia Ewangelii Bożej po to, by poganie stali się ofiarą miłą Bogu, uświęconą Duchem Świętym” (Rz 15, 16). Ratzinger interpretuje te słowa w odniesieniu do innej społecznej działalności oraz do kultu starotestamentalnego. Głoszenie Ewangelii nie jest dla Pawła religijną czy filozoficzną propagandą ani też jakąś misją społeczną czy osobistą czynnością charyzmatyczną, lecz jest to „kapłańska czynność ofiarnicza, eschatologiczne posługiwanie: wypełnianie i dopełnienie starotestamentowej liturgii ofiar. [...]” Paweł przedstawia siebie jako „kapłana sprawującego ofiarę eschatologicznego kosmosu”¹¹. Tu też można mówić o w służbie liturgii kosmicznej jako „polityce” w najgłębszym znaczeniu.

2.3. LITURGIA KOSMICZNA A BOŻY PLAN ZBAWIENIA I ESCHATOLOGIA

Św. Paweł w nowy sposób rozwija biblijną ideę historii zbawienia, w której Bóg ma pewien plan zarówno dla człowieka, jak i dla całego stworzenia. Paweł naucza, że chrześcijanie nie należą do świata, ale żyją w świecie dlatego muszą określić i nawiązać odpowiedni stosunek ze światem

¹⁰ Por. Ratzinger. *Eucharystia i misja* s. 104.

¹¹ Tamże s. 107.

doczesnym. To właśnie w tym duchu Paweł przypomina, że wszelka władza na świecie pochodziła od Boga (por. Rz 13, 1) i że z tej racji zachodzi konieczne powiązanie między wolą Bożą a istnieniem ludzkich władz i urzędów¹². Wszystkie doczesne problemy ludzkie wpisane są w zamysł Boży w stosunku do świata. Wpisane są one w Boży plan zbawienia, który ma wymiar kosmiczny. Boży plan zbawienia prowadzi z powrotem do Osoby Jezusa Chrystusa, do Jego krzyża jako centralnego wydarzenia dziejów oraz do Jego ofiary jako centralnej zasady dziejów. To zaś nieustannie w doczesności musi uobecniać się w Bogu tajemnicze postanowienie, które objawiło się w Jezusie Chrystusie i powinno zostać ogłoszone całemu światu (zob. Ef 3, 9-11). Jego głównym elementem, dotyczącym zarówno pojedynczego człowieka, jak i ludzkości, nie może być nic oprócz ofiary krzyża, której owocem jest zmartwychwstanie i wprowadzenie ludzkiej natury do rzeczywistości nadprzyrodzonej¹³. Krzyż Chrystusa zapoczątkowuje nowy wymiar liturgii kosmicznej, która staje się błogosławieństwem, adoracją Boga ze strony człowieka w Chrystusie. Chrystus w misterium wniebowstąpienia powrócił do Ojca, przynosząc mu własną miłość i posłuszeństwo w imieniu całej ludzkości. Tylko On jest godzien uwielbić Ojca w imieniu całej ludzkości i dlatego tylko On jest Liturgiem liturgii niebieskiej. On też przyłącza w tej liturgii mocą Ducha Świętego Kościół pielgrzymujący na ziemi, aby ten w życiu osób i społeczeństw stawał się uczestnikiem liturgii niebieskiej. Tylko w perspektywie uznania zwierzchności i kultu Boga człowiek nabiera właściwej perspektywy życia doczesnego tak w wymiarze indywidualnym, jak i społecznym. Liturgia niebieska, która ma wymiar eschatologiczny, daje człowiekowi i społeczeństwom możliwość pełnej oceny wartości swoich wyborów w doczesności i umocnienie w drodze prowadzącej do ostatecznego zjednoczenia z Bogiem. W tym sensie jest ona służbą na rzecz dobra wspólnego, czyli ma wymiar polityczny w najgłębszym i najszerszym znaczeniu pojęcia „polityka”.

¹² Por. Scattola. *Teologia polityczna* s. 43.

¹³ Por. tamże s. 42.

3. CELEBRACJA LITURGII/EUCHARYSTII SŁUŻBĄ BOŻĄ NA RZECZ DOBRĄ LUDZKIEGO

Termin „służba Boża” (nabożeństwo) oznacza najpierw uświęcającą służbę Boga na rzecz człowieka, a następnie odpowiedź człowieka w celebracji liturgicznej, zwłaszcza we Mszy Świętej i innych formach kultu (pobożność ludowa). Od strony Boga pierwszym aktem liturgii kosmicznej (błogosławieństwo), wypływającym z wzajemnego udzielania się sobie Trzech Osób Boskich, jest stworzenie świata i człowieka, jej szczytem paschalne misterium Jezusa Chrystusa, a spełnieniem przebóstwienie (liturgia niebieska), czyli „rzeczywistość, w której Bóg stanie się wszystkim we wszystkich (por 1 Kor 15, 28). Od strony człowieka liturgia kosmiczna (błogosławieństwo) jest kultem i adoracją Boga przez Chrystusa w Duchu Świętym. W celu konkretnego spotkania się uświęcającej mocy Boga i adoracyjnej – kultycznej – postawy człowieka konieczna jest konkretna celebracja liturgiczna w życiu Kościoła. Uprzywilejowane miejsce z racji aktualizacji całego misterium Chrystusa w życiu Kościoła ma Eucharystia. Ona jest przez to uprzywilejowanym miejscem uświęcenia człowieka i kultu Boga, a także ważnym miejscem formacji chrześcijańskiej.

3.1. LITURGIA/EUCHARYSTIA MIEJSCEM ZBAWIENIA I WYZWOLENIA CZŁOWIEKA MOCĄ CHRYSZTUSA I JEGO MISTERIUM PASCHALNEGO

Warto najpierw zwrócić uwagę, że Kościół w swoim nauczaniu za pierwszy i najważniejszy rodzaj liturgii uznaje Eucharystię. Dzieje się tak dlatego, że żaden z sakramentów nie ma tak wyraźnego wskazania Jezusa Chrystusa, który nie tylko ustanawia Eucharystię, ale ustanowienie to łączy ze swym misterium paschalnym. Jest to jedyne w historii zbawienia ustanowienie „obrzędu” wyprzedzające wydarzenie, do którego się odnosi. Cel Ofiary eucharystycznej utożsamia się z celem wcielenia, życia i ofiary krzyżowej Jezusa Chrystusa. Kościół sprawuje Eucharystię jako miejsce ciągle na nowo uobecnianej i udzielanej łaski zbawienia i odkupienia, której źródłem jest Chrystus i Jego misterium paschalne.

Jak o własnych siłach ludzkość po grzechu pierwotnym nie była w stanie powrócić do Boga i żyć pełnią Jego życia, lecz potrzebowała do tego Bożej pomocy, Bożego Słowa, które stało się ciałem i przyjęło z miłością ludzką dolę łącznie z cierpieniem i śmiercią, otwierając drogę do Boga, tak i teraz ciągle potrzebuje zjednoczenia z Osobą Słowa Wcielonego

i uczestnictwa w Jego zbawczym dziele. Potrzeba Eucharystii w życiu chrześcijan wypływa z konieczności zbawienia (łac. *salus* – zbawienie, zdrowie), czyli uzdrowienia natury ludzkiej, oraz odkupienia, czyli wyrwania z niewoli złego. Zbawienie wiąże się zatem z potrzebą całościowego wyzwolenia i uzdrowienia człowieka, prowadzącego w konsekwencji do życia życiem Bożym. Zbawienie to jest dostępne człowiekowi w Osobie i dziele Jezusa Chrystusa, które w pełni uobecnione jest w Eucharystii.

Eucharystia, dając ludziom dostęp do Osoby Jezusa Chrystusa, daje im najprawdziwszą wolność i całą, choć sakramentalną i personalną, moc wolności. Eucharystia daje człowiekowi mistyczne źródło wolności indywidualnej i zbiorowej. Dzięki wierze i Eucharystii ukazuje inny świat we mnie i naokoło. Przede wszystkim pokonuje się jakiś negatywny absolut nicości i osiąga się istnienie – wyzwolone, duchowe, wieczne, według zapowiedzi w ogrodzie Eden. Jak zauważa współczesny polski teolog, „przez realny kontakt z Osobą Chrystusa w Eucharystii uzyskuje – przynajmniej stopniowo – wolność od wszelkich determinizmów zła moralnego, wyzwolenie od ograniczeń duchowych, od ciasnoty duszy, jednostronności, uwolnienie od grzechu, winy, słabości”¹⁴. W Eucharystii człowiek otrzymuje zadatek uwolnienia od przemijania w nicość. Ona jest pokarmem na życie wieczne, nadaje wymiar nieprzemijający naszym najwartościowszym pragnieniom i czynom. „Eucharystia jest sakramentem wolności religijnej i rodzącym także pełną wolność doczesną w granicach prawdy, dobra, miłości i słusznego prawa. Każdemu człowiekowi, każdej epoce i każdej społeczności dana jest przez sprawiedliwego Boga ta sama w gruncie rzeczy sytuacja życia, która daje szansę wygrania wszystkiego bez względu na różnice okoliczności. Jest to właśnie nasza wolność. Ale wraz z tym sprawiedliwym darem wolności zobowiązani zostaliśmy do pełnej odpowiedzialności za wolność. Nie możemy niczego zrzucić na złe czasy”¹⁵.

Człowiek szuka miejsca, gdzie może spotkać się z Bogiem, a w Bogu – z innymi ludźmi. Szuka miejsca, gdzie spotyka całą historię w perspektywie eschatologicznej. Centrum tym ustanowił Chrystus Eucharystię, która jest streszczeniem całej historii objawienia, odkupienia i zbawienia w jednym miejscu i czasie. Chrystus dał ludziom w Eucharystii kontakt empiryczny ze sobą, ale i sakramentalno-mistyczny, indywidualny, ale i społeczny. „Bóg –

¹⁴ Por. Cz.S. Bartnik. *Teologia społeczno-polityczna*. Lublin: Agencja Wschodnia 1998 s. 432.

¹⁵ Tamże s. 433.

na zasadzie świętej liturgii pokonał dla nas odległości osób, rzeczy, zdarzeń, historii. I pod znakami chleba i wina w liturgii uobecnia i uaktualnia całe swoje dzieło zbawcze i całą Osobę”¹⁶.

Eucharystia jest tym samym umocnieniem i uzdolnieniem człowieka do życia w świecie i przemiany świata. Daje mu ona moc płynącą z Osoby i misterium paschalnego Chrystusa. W komunii w słowie Bożym, a jeszcze pełniej w komunii eucharystycznej otrzymuje człowiek wezwanie moc do przemiany siebie na wzór Chrystusa i budowania Królestwa Bożego na ziemi.

3.2. LITURGIA/EUCHARYSTIA WEZWANIEM DO PRZEMIANY ŻYCIA I MIEJSCEM FORMACJI

Najważniejszą prawdą o liturgii jest jej moc przemiany jako daru dla człowieka oraz włączenie człowieka w kult i adorację Boga. Prawda o obdarowaniu człowieka w liturgii jest powiązana z wezwaniem człowieka do odpowiedzi na ten dar. Odpowiedzią zaś jest jego życie po celebracji liturgicznej, które ma rozwijać dary otrzymane podczas celebracji. „Obdarowanie i odpowiedź na dar” są główną zasadą życia chrześcijańskiego i wiążą się z biblijną ideą przymierza. W ten sposób liturgia stanowi wezwanie do nawrócenia i przemiany świata.

Liturgia ma także liczne elementy formacyjne. One również stanowią wyzwanie i zobowiązanie dla człowieka nie tylko do przemiany jego życia, ale do przemiany świata wokół niego, w tym także do usuwania struktur zła, jeśli takie istnieją. Elementy formacji liturgii nie stanowią jej istoty, ale dodatkowo wzmacniają wyzwanie wypływające z obdarowania.

Spośród dokumentów Kościoła w tym względzie na szczególną uwagę zasługuje encyklika Jana Pawła II *Ecclesia de Eucharistia* (EdE). Ukazuje ona wyraźnie, że Eucharystia jako dar nadprzyrodzony i eschatologiczny wzywa i zobowiązuje do przemiany rzeczywistości ziemskich. Ze względu na doniosłość tego dokumentu pozwolę sobie na przywołanie wielu fragmentów numeru dwudziestego. Papież stwierdza: „znaczącą konsekwencją tego wpisanego w Eucharystię ukierunkowania ku eschatologii jest również fakt, iż w naszej dziejowej wędrówce daje ona impuls i zasiewa żywe ziarno nadziei w nasze codzienne zadania i obowiązki” (EdE 20). Co więcej, fakt, że Eucharystia ma wymiar eschatologiczny i nadprzyrodzony, nie osłabia poczucia odpowiedzialności za otaczający świat, ale nawet go rozbudza. Eucharystia w każdym

¹⁶ Tamże s. 432.

czasie, także na przełomie tysiącleci (dokument został ogłoszony 17 kwietnia 2003 r.) wzywa do tego, ażeby chrześcijanie czuli się bardziej niż kiedykolwiek wezwani do wypełnienia obowiązków przynależnych mieszkańcom tej ziemi, czyli „do budowania świata na miarę człowieka i odpowiadającego we wszystkim zamysłowi Boga” (tamże).

Spośród wielu problemów, „które zaciemniają horyzont naszych czasów”, a do których rozwiązania uzdolnia i wzywa Eucharystia, papież wylicza następujące: wysiłek na rzecz pokoju, troska o budowanie „w stosunkach międzynarodowych trwałych fundamentów sprawiedliwości i solidarności, obrona życia ludzkiego od poczęcia aż do jego naturalnego końca oraz dawanie nadziei najuboższym, najmniejszym i najuboższym” (por. tamże). Nie ulega wątpliwości, że dokument ten, podobnie jak cała nauka Kościoła, widzi w Eucharystii uzdolnienie i wezwanie do zaangażowania w świat w duchu Ewangelii, w tym także do zaangażowania politycznego, w obu znaczeniach¹⁷. Jeszcze wyraźniej stwierdza to papież w zakończeniu omawianego numeru: „Głoszenie śmierci Pana «aż nadejdzie» (1 Kor 11, 26) zakłada, iż wszyscy uczestniczący w Eucharystii podejmą zadanie przemiany życia, aby w pewnym sensie stało się ono całe «eucharystyczne». Właśnie ten owoc polepszania egzystencji i zaangażowanie na rzecz przemiany świata zgodnie z Ewangelią, wyrażają aspekt eschatologiczny Ofiary eucharystycznej i całego życia chrześcijańskiego: «Przyjdź, Panie Jezu!» (Ap 22, 20)” (tamże).

3.3. EUCHARYSTIA AKTUALIZACJĄ OFIARY CHRYSYUSA I WEZWANIEM DO OFIARY DUCHOWEJ

Każda liturgia, a najbardziej Eucharystia może być ukazywana jako wezwanie do naśladowania Chrystusa, miejsce otwarcia się na Ducha Świętego i napełnienia Nim, ale także miejsce ofiary prześlągania, dziękczynienia i uwielbienia. Tym jednak, co ukazuje jej najgłębszy sens, jest aktualizacja ofiary Chrystusa, która będąc najpierw ofiarą duchową stała się na krzyżu także ofiarą krwawą, oraz nieustanne włączanie w tę jedyną i niepowtarzalną ofiarę duchowych ofiar uczestników.

Doskonałość krzyżowej ofiary Chrystusa wypływa z tego wszystkiego, co dokonało się Jego w świadomości, w Jego wewnętrznej i najgłębszej więzi

¹⁷ Por. powyżej punkt 1.3. i zawarte tam nauczanie Kongregacji Wychowania Katolickiego we *Wskazaniach dotyczących studiów i nauczania doktryny społecznej Kościoła w ramach formacji kapłańskiej* nr 63)

z Ojcem i z braćmi. Chociaż śmierć Chrystusa stanowi rzeczywiście jedyną prawdziwą ofiarę w historii całej ludzkości, to dzieje się tak nie dzięki mocy śmierci jako takiej, lecz dzięki świadomości Chrystusa, który się za nas wydał, spełniając swe duchowe kapłaństwo, zapowiedziane w Wj 19, 5-6. Chrystus spełnia je przez swe przyłgnięcie do woli Ojca, co wyraźnie wypowiada słowami: „Moim pokarmem jest wypełnić wolę Tego, który Mnie posłał, i wykonać Jego dzieło” (J 4, 34). Chrystus obwieścił nawet, że Jego śmierć będzie próbą takiej postawy: „Gdy wywyższycie Syna Człowieczego, wtedy poznacie, że Ja Jestem i że Ja nic od siebie nie czynię, ale że to mówię, czego mnie Ojciec nauczył. A Ten, który Mnie posłał, jest ze Mną: nie pozostawił Mnie samego, bo Ja zawsze czynię to, co się Jemu podoba” (J 8, 28-29). Szczególnym momentem składania duchowej ofiary, kiedy posłuszeństwo Ojcu nabrało smaku śmierci, jest modlitwa Chrystusa w Ogrójcu. Można powiedzieć, że właśnie ten moment, ukazany przez ewangelistów jako podjęcie decyzji na mękę i śmierć, podsumowuje wszystkie duchowe ofiary złożone dotychczas przez Chrystusa i stanowi istotną część ofiary krzyżowej. Słowa „niech się stanie wola Twoja” (Mt 26, 43) wypowiedziane w Ogrójcu są całkowitą ofiarą z życia i mają wartość najpełniejszej ofiary duchowej w ziemskim życiu Chrystusa. Śmierć Chrystusa na krzyżu stanowi ostatni akt Jego wewnętrznej ofiary. Wydaje się, że wewnętrzny i duchowy charakter śmierci Chrystusa jako ofiary podkreślają dość wyraźnie słowa modlitwy wypowiedziane na krzyżu: „Ojcze, w Twoje ręce powierzam ducha mego” (Łk 23, 46). Niezależnie od uwag egzegetycznych wydają się być one naturalną konsekwencją modlitwy w Ogrójcu i wyrażać, że „miejszem” i „sposobem” składania duchowej ofiary Ojcu była dla Chrystusa modlitwa¹⁸.

Ta ofiara aktualizuje się w Eucharystii i wzywa uczestników do złożenia przez nich ofiar duchowych, polegających na wypełnianiu woli Ojca (por. J 4, 34; Hbr 5, 7; 10, 5-10). Ten, który kochał Ojca całym swym życiem, a nawet śmiercią wzywa w każdej Eucharystii do naśladowania Go w miłości do Ojca oraz czerpania mocy z Jego ofiary. Wyraźnie mówi to św. Paweł w Liście do Rzymian, gdy zachęca, aby ofiara chrześcijan była na wzór Chrystusa i w zjednoczeniu z Nim – λογικὴ λατρεία [*logike latreia*] (por Rz 12, 1).

Źródłem poznania woli Boga w celebracji Eucharystii jest proklamowane słowo Boże. Odzwierciedla to biblijny paradygmat zauważony przez Louisa

¹⁸ Por. B. Migut. *Ofiara Chrystusa w ujęciu teologii liturgicznej*. „Liturgia Sacra” 10:2004 z. 2 s. 235-236.

Bouyera już w Księdze Wyjścia podczas zawierania Przymierza na Synaju. Podstawowym aktem pierwszego zgromadzenia Ludu u stóp Synaju było więc słuchanie Słowa Bożego i przyjęcie go w modlitwie wiary pełnej uwielbienia. Przyjęcie słowa Bożego nie mogło jednak pozostać ani tylko w sferze poznania, ani w sferze estetyki. Zakładało ono ze strony ludu ofiarę z siebie, zastosowanie się do wymagań usłyszanego słowa, na gruncie obietnic zawartych w objawieniu Bożego imienia. Zaufanie obietnicom, wielkiej obietnicy bliskości z Bogiem, ofiarowanej człowiekowi, i posłuszeństwo objawionej woli Bożej wyraża się równocześnie w drugim akcie zgromadzenia, do którego pierwszy w naturalny sposób prowadzi. Jest to dar ofiarny, ofiara, którą Bóg wyznaczył swoim słowem. W ten sposób bezpośrednią konsekwencją służby Słowa jest służba ofiary. W tej ostatniej Lud zobowiązuje się do posłuszeństwa Bożemu Prawu, wierząc obietnicom, które Bóg potwierdza równocześnie, przyjmując ofiarę Ludu, to znaczy potwierdzając, że jest on Jego Ludem. Tak zostaje zawarte przymierze między Bogiem a Ludem (por. Wj 3,19, 20 i 24)¹⁹. Paradygmat ten wypełnił się w życiu i śmierci Chrystusa i jest kontynuowany w każdej celebracji Eucharystii.

Uprzywilejowanym miejscem wezwania do ofiary duchowej, ale też do otwierania oczu uczestników na problemy, „które zaciemniają horyzont naszych czasów” (EdE 20), jako konkretyzacji ofiary duchowej, stanowi homilia. To jej zadaniem jest budzenie świadomości uczestnika i wezwanie go do podejmowania ofiary duchowej do nawrócenia w takiej rzeczywistości społecznej i politycznej, w jakiej przyszło mu żyć. Mówi o tym dobitnie *Katechizm Kościoła katolickiego*, który odnosi nawrócenie osobiste do zaangażowania społecznego. *Katechizm* wskazuje najpierw konieczność odwoływania się „do duchowych i moralnych zdolności osoby oraz do stałego wymagania jej wewnętrznego nawrócenia, by doprowadzić do zmian społecznych, które rzeczywiście służyłyby osobie” (KKK 1888). Następnie uzasadnia, że „pierwszeństwo przyznane nawróceniu serca w żaden sposób nie eliminuje, lecz, przeciwnie, nakłada obowiązek uzdrawiania instytucji i warunków życia – jeśli skłaniają do grzechu – w taki sposób, by były zgodne z normami sprawiedliwości i sprzyjały dobru, a nie stawały mu na przeszkodzie” (tamże). Tak oto wyraźnie widać, że ofiara duchowa, ściśle związana z nawróceniem, do czego wzywa homilia, jest ukierunkowana nie tylko an życie indywidualne, ale też na życie społeczne i polityczne.

¹⁹ Por. L. Bouyer. *Wprowadzenie do życia duchowego*. Warszawa: IW PAX 1982 s. 28.

Ofiara duchowa zostaje włączona przez Chrystusa podczas Modlitwy Eucharystycznej w Jego jedyną ofiarę. Chleb i wino przynoszone do ołtarza przez wiernych, symbolizujące ich ofiary duchowe, stają się podczas Modlitwy Eucharystycznej Ciałem i Krwią Chrystusa, czyli jednoczą się z jedyną ofiarą za życie świata. Tak też Chrystus staje się pokarmem na umocnienie wiernych w wypełnianiu życia podjętymi ofiarami duchowymi poza obrębem celebracji liturgicznej, tak aby ich całe życie uczynić liturgią. Człowiek potrzebuje Jego łaski, aby żyć miłością na Jego wzór i w zjednoczeniu z Nim. W tym kontekście jeszcze głębiej rozumiemy nauczanie kolejnego numeru *Katechizmu*, gdzie stwierdza się, że „bez pomocy łaski ludzie nie mogliby dostrzegać wąskiej nieraz ścieżki między małodusznością, która ulega złu, a przemocą, która chce je zwalczać, a w rzeczywistości je pomnaża. Jest to droga miłości – miłości Boga i bliźniego. Miłość stanowi największe przykazanie społeczne. Szanuje drugiego i jego prawa. Wymaga praktykowania sprawiedliwości, do czego tylko ona nas uzdalnia” (KKK 1889).

PODSUMOWANIE

Kościół przyjmuje rozumienie polityki jako służby człowieka i społeczności ludzkiej na rzecz, zadanej przez Boga, celowości poszczególnych ludzi w relacji do całej społeczności ludzkiej oraz celowości poszczególnych grup społecznych i całej ludzkości. Dodaje jednak od razu, że troska o dobro wspólne nie może wykluczać wpływu na władzę polityczną, czyli zdobycia i posiadania jej, a co więcej – wyraźnie do niej zobowiązuje.

Ta odpowiedzialność za świat wpisana jest w liturgię kosmiczną i w konkretną celebrację liturgiczną, zwłaszcza eucharystyczną. W niej bowiem człowiek obdarowany życiem Bożym jest nieustannie wzywany do przemiany świata w duchu Ewangelii na drodze osobistego nawrócenia. Jak stwierdził Jan Paweł II: „«Głoszenie śmierci Pana aż nadejdzie» (1 Kor 11, 26) zakłada, iż wszyscy uczestniczący w Eucharystii podejmą zadanie przemiany życia, aby w pewnym sensie stało się ono całe eucharystyczne” (EdE 20). Chrystus, stając się pokarmem w Eucharystii, umocnienia wiernych w uczynieniu ich całego życia, osobistego i społecznego, liturgią, czyli miejscem uwielbienia Boga.

Celebracja liturgiczna nie jest jednak miejscem i sposobem walki o władzę polityczną, co więcej – czynienie z niej trybuny politycznej, sprowadzanie do roli narzędzia konkretnej partii, niszczy całkowicie jej wymiar nadprzyrodzony i eschatologiczny. Liturgia, podobnie jak Kościół, jest miej-

scem i sposobem miłowania każdego człowieka przez Boga niezależnie od jego przynależności partyjnej.

BIBLIOGRAFIA

- Bartnik Cz.S.: Sakramentologia społeczna. Lublin: Standruk 2000.
 Bartnik Cz.S.: Eucharystia. Lublin: Standruk 2005.
 Burghardt W.J.: Just Word and Just Worship: Biblical Justice and Christian Liturgy. „Worship” 73:1999 nr 5 s. 386-398.
 Edwards D.: Eucharist and Ecology: Keeping Memorial of Creation. „Worship” 82:2008 nr 3 s. 194-213
 L'Eucharistia. Grembo della Chiesa. Red. Pontificio Comitato per i Congressi Eucaristici. Città del Vaticano: LEV 2011.
 Mahony R.: The Eucharist and Social Justice. „Worship” 57:1983 nr 1 s. 62-61.

LITURGY BETWEEN THEOLOGY AND POLITICS

Summary

The Church defines politics as service for the good of man and mankind. The goal is to integrate the teleological dimension of the lives of individuals, as assigned to them by God, within the functioning of mankind as a whole, as well as the teleological dimension of community life in relation to mankind as a whole. The Church also adds that care for common good cannot preclude exerting influence on political power, that is on gaining and sustaining it. Moreover, the Church expresses an overt obligation that the faithful participate in political activities.

This kind of responsibility for the world is part of cosmic liturgy and of each concrete liturgical celebration, especially that of the Eucharist. It is through the Eucharist that man is granted a chance to participate in the life of God and is constantly called to engage in changing the world in the spirit of the Gospel through individual *metanoia*. As stated by John Paul II: “Proclaiming the death of the Lord “until he comes” (*I Cor 11:26*) entails that all who take part in the Eucharist be committed to changing their lives and making them in a certain way completely ‘Eucharistic’” (EdE 20). Christ, making his presence in an Eucharistic meal, empowers the faithful to make their whole lives – personal and social—a liturgy, that is a meeting space for God and man.

Nevertheless, liturgical celebration can never be an arena and a means of political strife. When liturgy becomes a tool in the hands of a particular political party its supernatural and eschatological dimension is completely destroyed. Similarly to the Church, the liturgy is a space and a method of God's granting His love to each man, irrespective of their political orientation.

Translated by Konrad Klimkowski

Słowa kluczowe: Liturgia, Eucharystia, polityka, teologia polityczna, dobro wspólne, eucharystyczny styl życia, przemiana świata.

Key words: Liturgy, Eucharist, politics, political theology, common good, Eucharistic lifestyle, transformation of the world.